

Grębecka, Wanda / Petruszewicz, Kazimierz

Osiągnięcia i plany w zakresie badań i upowszechniania historii ewolucjonizmu

---

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 12/4, 765-768

1967

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

OSIĄGNIĘCIA I PLANY W ZAKRESIE BADAŃ I UPOWSZECHNIANIA HISTORII EWOLUCJONIZMU

Badania nad historią ogólnych problemów biologii a szczególnie ewolucjonizmu mają w Polsce długoletnią tradycję. W 1910 r. ukazała się książka J. Nusbauma *Idea ewolucji w biologii. Przeszłość, stan obecny i wpływ na rozwój wiedzy ludzkiej* (Warszawa—Lwów), będąca pionierskim dziełem — po dziś dzień — w piśmiennictwie światowym. Od tego momentu datuje się w Polsce żywe zainteresowanie historią biologii, i to zarówno jej ogólnymi problemami, jak zagadnieniami dyscyplin szczegółowych (B. Hryniewiecki, B. Skarżyński, J. Dembowski, W. Szafer i inni). W związku z reformą studiów biologicznych w 1949 r. ewolucjonizm stał się przedmiotem obowiązkowym, wchodzącym w zakres egzaminu dyplomowego. Jednocześnie wprowadzono go do kursu szkoły średniej. Historia idei ewolucyjnych stanowi od początku ustalenia programu integralną część wykładu.

Wraz z wprowadzeniem historii ogólnych problemów biologicznych do programu uniwersytetów dał się odczuć brak polskiej literatury i materiałów źródłowych do pogłębionych studiów nad tym przedmiotem. Wychodząc na przeciw wzrastającym potrzebom, Komisja Ewolucjonizmu PAN podjęła prace nad przygotowaniem wydawnictw z zakresu ewolucjonizmu. Rola koordynatora i organizatora tych prac przypadła Ósrodkowi Dokumentacji Ewolucjonizmu (ODE), który powstał w 1955 r. i kierowany jest przez prof. K. Petruszewicza.

Już w 1953 r. Komisja powołała redakcję serii *Wypisy z ewolucjonizmu* (red. K. Petruszewicz). Wydawnictwu temu postawiono zadanie gromadzenia i sukcesywnego opracowywania w postaci tekstów źródłowych najważniejszych pozycji piśmiennictwa światowego z zakresu ewolucjonizmu — zarówno wyboru z obszernych dzieł poświęconych różnorodnej problematyce, jak wypowiedzi rozproszonych po czasopismach. Planując wydawnictwo, nie ograniczono się do okresu podarwinowskiego, ale starano się uwzględnić możliwie szeroki interwał czasowy. Przewidziano publikację 10 tomów *Wypisów* według podstawowych tematów: t. 1: *Powstanie i właściwości żywej materii*; t. 2: *Rozród, zapłodnienie, żywotność*; t. 3: *Gatunek*; t. 4: *Czynniki ewolucji*; t. 5: *Dziedziczność i zmienność*; t. 6: *Ontogeneza i filogeneza*; t. 7: *Przebieg i prawidłowości ewolucji*; t. 8: *Ewolucja człowieka*; t. 9: *Ewolucjonizm a rozwój społeczny*; t. 10: *Idea ewolucji w Polsce*.

Dotychczas w serii *Wypisy z ewolucjonizmu* wydano¹ następujące pozycje: t. 1, z. 1: *Powstanie życia na ziemi*. Red. J. Kreiner i S. Skowron

¹ Miejszem wydania tytułów tej serii i wszystkich dalej wymienionych publikacji Komisji Ewolucjonizmu PAN jest Warszawa.

(1957); t. 7, z. 4: *Tempo przemian ewolucyjnych*. Red. Z. Kielan, R. Kozłowski, M. Kostyniuk i A. Urbanek (1955).

Następnie powstały kolejne dalsze serie. Tak więc w serii *Biblioteka klasyków biologii* w miarę potrzeby publikuje się tłumaczenia najcenniejszych klasycznych prac z zakresu ogólnej teorii przyrody. W Bibliotece ukazało się 12 tomów: K. Darwin, *O powstawaniu gatunków* (1955); K. A. Timiriazjew, *Metoda historyczna w biologii* (1955); K. Darwin, *Dzieła*. T. 1—8 (1959—1960); J. B. Lamarck, *Filozofia zoologii* (1960); E. Haeckel, *Zasady morfologii ogólnej organizmów* (1960).

Seria *Problemy ewolucjonizmu* ma objąć 6 monografii pomyślanych jako przegląd rozwoju idei ewolucji w dyscyplinach szczegółowych: t. 1: *Myśl ewolucyjna w naukach morfologicznych*; t. 2: *Myśl ewolucyjna w paleontologii*; t. 3: *Myśl ewolucyjna w naukach fizjologicznych*; t. 4: *Myśl ewolucyjna w biogeografii i ekologii*; t. 5: *Myśl ewolucyjna w nauce o dziedziczności*; t. 6: *Syntezy ewolucyjne w okresie podarwinowskim*.

Problemy ewolucjonizmu liczą dotychczas 3 wydane tomy: t. 2: *Myśl ewolucyjna w paleontologii*. Red. Z. Kielan i A. Urbanek (1957); t. 3: *Myśl ewolucyjna w naukach fizjologicznych*. Red. B. Skarżyński (1958); t. 4: *Myśl ewolucyjna w biogeografii i ekologii*. Red. K. Petruszewicz (1958).

Materiały z ewolucjonizmu są wydawnictwem ciągłym nieperiodycznym, ogłaszającym współczesne, głównie polskie, prace z zakresu teoretycznego ewolucjonizmu, a przede wszystkim oryginalne prace z zakresu historii pojęć dotyczących problemów ewolucji. W serii tej publikuje się rozprawy pracowników ODE a także innych badaczy zajmujących się pokrewną problematyką.

Oto dotychczasowe pozycje: A. N. Siewiercow, *Morfologiczne prawidłowości ewolucji*. Wybór i oprac. K. Petruszewicz i Z. Raabe (1956); S. A. Siewiercow, *Zagadnienia ekologii zwierząt*. Wybór i oprac. K. Petruszewicz i K. Tarwid (1957); W. L. Komarow, *Studium o gatunku u roślin*. Wybór i oprac. Wł. Matuszkiewicz i K. Tarwid; T. Długocka, I. Lipińska-Zubkiewicz, W. Grębecka, H. Dominas, *Materiały do dziejów myśli ewolucyjnej w Polsce* (1963); Z. Kochański, *Problem celowości we współczesnej biologii* (1966); A. Bednarczyk, A. Straszewicz, I. Zubkiewicz, *Z dziejów pojęcia prawa w biologii* (1967); Wł. Sedlak, *Rola krzemu w ewolucji biochemicznej* (1967).

Podjęcie i wieloletnie kontynuowanie tego rodzaju pracy stało się możliwe dzięki temu, że ODE skupił wokół siebie w pierwszym okresie działalności kadrę pracowników naukowych, biologów zainteresowanych ogólnymi problemami i metodologią własnej dyscypliny, oraz wykształcił własnych pracowników prowadzących badania z zakresu historii ewolucjonizmu. W 1958 r. przystąpiono do zespołowych badań nad recepcją darwinizmu w prasie polskiej; pierwsze, wstępne wyniki tych prac były przedstawione na konkursie na prace z historii ewolucjonizmu, który został rozstrzygnięty w setną rocznicę ukazania się dzieła Darwina (1959).

W dalszych latach praca toczyła się w dwóch kierunkach: 1) historia recepcji idei biologicznych; 2) rozwój aparatu pojęciowego i historia węzłowych problemów i idei ewolucjonizmu. Oba kierunki pracy reprezentowane przez ODE były przedstawione na XI Kongresie Historii Nauki w Warszawie.

Dla wszechstronnego ujęcia badanych problemów ODE nawiązał współpracę z Pracownią Historii Filozofii Przyrodoznawstwa przy Instytucie Filozoficznym PAN. Dotychczasowym wynikiem tej współpracy są dwa tomy *Materiałów*, poświęcone historii pojęcia prawa nauki w biologii (drugi w przygotowaniu). W tomach znajdują się prace tak pracowników ODE, jak innych badaczy, np. związanych z Katedrą Filozofii Przyrodoznawstwa Uniwersytetu Warszawskiego. Celem metodycznego pogłębienia wykonywanych prac nawiązano współpracę z „zawodowymi” historykami. Jeden z pracowników ODE wykonuje pracę doktorską w Katedrze Historii Historiografii. Zespół pracowników ODE brał też udział w dyskusji nad t. 3 *Historii Polski*, a wnioski metodyczne były przedyskutowane w zespole ODE.

W wyniku prac edytorskich i badawczych ODE zgromadził w swoim archiwum cenne materiały, które stały się bazą warsztatową dla historyków ewolucjonizmu, i to zarówno dla pracowników ODE, jak innych. Dokumenty te stanowią również pomoc w prowadzeniu zajęć dydaktycznych z historii ewolucjonizmu na UW.

W dalszym rozwoju ODE uważa za szczególnie ważne kontynuowanie następujących kierunków:

1) Dalsze prowadzenie badań w wypracowanych już kierunkach. Jednocześnie ODE będzie nadal dążył do ściślej współpracy z Instytutem Filozoficznym PAN celem pogłębiania wiedzy o najważniejszych nurtach epistemologicznych i metodologicznych epoki. Uważamy również za konieczne zacieśnienie nawiązanej w czasie konkursu darwinowskiego współpracy z komórkami zajmującymi się pokrewną problematyką w obrębie historii biologii (Instytut Zoologiczny PAN i inne).

2) Kontynuowanie prac edytorskich nad seriami *Wypisów*, *Probleatów* i *Biblioteki klasyków biologii* oraz uzupełnianie archiwum o najnowsze pozycje.

3) Kształcenie własnej kadry naukowej. Obecnie 4 pracowników wykonuje prace doktorskie, a jeden z pracowników technicznych podjął studia biologiczne. Wydaje się, że nadal kadra pracowników ODE rekrutować się winna z biologów, ewentualnie z uzupełnionymi studiami filozoficznymi.

4) Koordynowanie zarówno na forum zebrań naukowych ODE, jak i na łamach *Materiałów* inicjatyw z zakresu badań nad historią i metodologią ewolucjonizmu. Przykładem takiej działalności w przeszłości może być cykl zebrań roboczych, na których z udziałem autorów przedyskutowano książkę C. Nowińskiego i L. Kuźnickiego *O rozwoju pojęcia gatunku* (Warszawa 1965)².

W ogólnej perspektywie prace badawcze ODE mają tendencję do przesuwania się w kierunku historii XX w. aż do prac najnowszych. Wiąże się to ze szczególnym nasileniem we współczesnej biologii prac z zakresu ewolucjonizmu, zarówno teoretycznych, jak warsztatowych, jak również z przenikaniem aparatu pojęciowego ewolucjonizmu do innych dyscyplin. Już obecnie pracownicy ODE przygotowują bazę do prac tego typu w postaci bieżącej dokumentacji materiałów z ewolucjonizmu w czasopiśmiennictwie.

² Por. recenzję o tej książce w „Kwartalniku” nr 3/1966, s. 267.

ДОСТИЖЕНИЯ И ЗАДАЧИ В ОБЛАСТИ ИССЛЕДОВАНИЯ И ПОПУЛЯРИЗАЦИИ ИСТОРИИ ЭВОЛЮЦИОНИЗМА

В Польше разработкой материалов по истории эволюционной мысли занимается под руководством проф. Казимежа Петрусевича Центр научной документации эволюционизма Польской академии наук. Публикуются серии трудов, задачей которых является ознакомление биологов с достижениями польской и зарубежной эволюционной мысли. Среди них — *Избранные работы в области эволюционизма*, *Материалы по эволюционизму*, *Проблемы эволюционизма*, *Библиотека классиков биологии*. Наряду с издательской деятельностью Центр научной документации ведет исследования по истории эволюционизма в Польше. Эти работы были начаты в 1958 г. комплексными исследованиями по вопросам рецепции дарвинизма в польских журналах XIX в. В последующие годы были организованы исследования проблем развития эволюционных идей. Центр научной документации эволюционизма готовит свои научные кадры.

ACHIEVEMENTS AND DESIGNS IN THE FIELD OF INVESTIGATING AND UNIVERSALIZING THE HISTORY OF EVOLUTIONISM

The works concerning the history of the evolutionary thought in Poland are conducted, now, within the Centre for Documentation of Evolutionism under the guidance of Prof. Kazimierz Petruszewicz. There appear various sets of publications with the view of acquainting the biologists with the achievements of the respective research throughout the world: *Excerpta from Evolutionism*, *Materials on Evolutionism*, *Problems of Evolutionism*, *Library of Biology Classics*. At the same time, the scientists conduct studies on the history of evolutionism in Poland, initiated in 1958 with team-works on the reception of Darwinism in the Polish nineteenth-century press (*Reception of Darwinism in the Kingdom of Poland*). Research has been started, subsequently, on the development of evolutionary concepts. The Centre of Documentation of Evolutionism brings up its own cadres of scientific workers.